

HUOMIOITA PUUKKOJEN VALMISTUKSEN JA FISKARSIN KILPAILUN VAIHEILTA

Teksti: Taisto Kuortti

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	2
KILPAILUN SUOMENMESTARUUS ARVO ON VIRALLINEN	2
TUOMARISTON TOIMINTA	3
LUOKKAJAKO SELKEYTTÄÄ KILPAILUA	3
RIKAS PUUKKOKULTTUURI VAATII USEITA SARJOJA	3
Avoin, eli fantasiasarja	4
Käyttöpuukkosarja	4
Metsästyspuukko ja -veitsisarja	5
Perinne ja -maakuntapuukkosarja	5
Koru- ja miatyryripuukkosarja	6
Nuorten sarja	6
Naisten sarja	6
KELPAAKO KURSSILLA VALMISTETTU PUUKKO KILPAILUUN?	7
UUTUUTENA PUUKONKERÄILIJÖIDEN KOKOELMAKILPAILU	7

JOHDANTO

Kun Suomen Puukkoseura ry oli saatu perustettua, aloitettiin välittömästi myös kilpailutoiminta puukkojen rakentamisessa. Kilpailupaikaksi tuli tietenkin Suomen Puukkoseuran kotipaikka Fiskars, eli puukot lähetettiin kilpailutoimikunnalle ennen puukkopäiviä ja tuomaristo arvosteli ne, sekä asetti näytteille kilpailupaikalle. Toiminta otettiin heti vastaan innolla ja puukkoja alkoi tulla kilpailuun lähes sata kappaletta jo heti alkuvuosina. Sarjat oli ideoitu maamme tunnetun puukkomalliston mukaan, mutta sitä soveltaen. Mallisto syntyi toimestani jo ennen Puukkoseuran perustamista, kun toimitin Jokivarren Joululehteä Jämsän jokilaaksossa. Kahdeksan sivua oli vielä tyhjänä ja ”vanhojen partojen” paikkakuntaa koskevat jutut oli loppuun kaluttu. Niinpä tein niille sivuille jutun suomalaisesta puukosta ja niiden ryhmytyksestä. Olin saada ”selkäsaunan” moisesta puukkojutusta lehteä edustavien mieskuorolaisten taholta, mutta se lehti myytiin heti loppuun. Ystäväni Timo Hyytinen teki tuolloin Suurta puukkokirjaa ja näki lehden veljellään. Ryhmittely siirtyi onneksi Hyytisen kirjan sivuille ja vieläkin se palvelee harrastajia miltei sellaisenaan, mutta muutamilla lisäyksillä parannettuna. Samaan ryhmittelyyn on sovellettu myös nykyiset kilpailun säännöt mukautettuna ja ne korostavat maamme värikästä puukkokulttuuria. Alussa kilpailun tuomaristolla oli joskus pieniä vaikeuksia ja sormi suussa, mutta välillä myös hauskaa. Kilpailuun oli tullut puukkoja, jotka nostivat hymyn tuomariston huulille, mutta puukon tekijä oli pannut parastaan ja niitä ihailtiin joukolla. Erikoisia luomuksia nähtiin ja niistä voi vain päätellä, että mielikuvitus ei ole kansastamme kadonnut.

KILPAILUN SUOMENMESTARUUS ARVO ON VIRALLINEN

Alussa kilpailua käytiin vain Suomen Puukkoseuran järjestämän Fiskarsin puukkokilpailun nimellä. Vuoden 1999 keväänä Puukkopäivillä tuli pari kaveria luokseni, jotka lievästi sanoen moittivat kilpailua ja sen järjestelyjä, mutta eivät esitelleet itseään. Keskustelun kuluessa kävi ilmi, että pian maahamme saataisiin kilpailu, joka ylittää kaikki muut ja se tulee olemaan samalla myös maanlaajuista meriittiä antava tapahtuma. Mielessäni käväisi ikävä tapahtuma muutamien vuosien takaa, jolloin valmiiksi suunniteltu puukkokilpailun formaatti menikin toiseen paikkaan, vaikka se porukalla suunniteltiin joukkomme äänenkannattajan sivuille. Ajatukseni jatkui nopeasti ja tajusin mistä oli kysymys. Pidimme silloisen sihteerin Seppo Mäkisen kanssa pikapalaverin ja kutsuimme hallituksen kokoon. Hallituksen siunauksen jälkeen lähti seuraavana arkipäivänä Patentti ja rekisterihallitukseen anomus virallisten SM arvojen myöntämisestä Fiskarsin puukonvalmistuksen kilpailussa. Vastaus anomukseemme tulikin myönteisenä ja seuraavana keväänä 2000 jaettiin ensimmäiset viralliset SM tittelit. Menneet ovat menneitä, mutta SM titteliä jakaminen kuuluu luonnollisesti Suomen Puukkoseura ry:lle.

TUOMARISTON TOIMINTA

Monet ovat kyselleet minulta, miten se tuomarointi tapahtuu. Olen ollut kyseisen raadin puheenjohtajana 12 vuotta ja siksi voin kertoa asiasta oman näkemykseni. Kun puukot on ryhmitelty omiin sarjoihinsa, annetaan tuomareille pahvilappu, johon jokainen merkitsee kustakin sarjasta kolme parasta ja mahdolliset kunniamaininnat. Pitää korostaa, että jokainen tuomari tekee työnsä aivan omin nokkinensa ja silloin paikalla on todella hiljaista. Kun asiansa osaava tuomaristo on saanut työnsä tehtyä, pidetään yhteenvetopalaveri. On hämmästyttävää, että tavallisesti kaikilla on samat puukot listalla, vain sijoitukset hiukan vaihtelevat. Alussa oli tuomareina 5-6 henkilöä ja mukana myös tavallisesti yksi nainen. Usein mitalisijat löytyivät heti, kun tuomaristo kokoontui yhteiseen neuvonpitoon. Nykyisin tuomareita on vähemmän, mutta he lienevät sitäkin tietävämpiä. Mielipiteiden tasapaino puukkojen välillä on yksi vaikuttava tekijä ja joskus joudutaan katsomaan parin puukon välillä pieniä eroja rakennuksen onnistumisessa, jotta sija saadaan selville. Silloin tulevat viimeistely ja alahelan sovitukset arvoonsa. Tuomariston tulee olla selvillä suomalaisen puukon perinteestä, mallistosta ja rakenteesta, sekä omata hyvää kokemusta alalta, jotta kilpailun tulos on oikeudenmukainen. Jyrytyksen osalta tulee aina kentältä eriäviä mielipiteitä, mutta niin tulee myös ”missikisoissa” ja kuitenkin tuomariston mielipide aina ratkaisee.

LUOKKAJAKO SELKEYTTÄÄ KILPAILUA

En puutu tässä jutussa nykyiseen luokkajakoon suuremmin, mutta tuo jako antaa kuitenkin vakavuutta ja meriittiä puukonteon harrastajille. Aikoinaan ensimmäisen kerran voittanut pääsi suoraan ”eliittiin”, mutta nyt pitää näyttää taitonsa vielä toisenkin kerran ja sitten on vasta vuorossa Mestarisarja. Tämä järjestely antaa tiettyä pitkäjännitteisyyttä asiaan ja kunniaa voittaneille mestarisarjaan osallistuneille. Sarjojen, luokkien ja kilpailun säännöstö on väkisinkin hiukan monimutkainen siksi, että edellisten sääntöjen mukaan voittaneet pitää saada tietysti mukaan. Jos asiassa ilmenee epäselvyyttä, niin seuran sihteeri asiatuntijana on valmis vastaamaan kysymyksiin.

RIKAS PUUKKOKULTTUURI VAATII USEITA SARJOJA

Suomalainen puukkokulttuuri on todella rikas ja sen mallisto on ylivertainen vaikkapa verrattuna läntisiin naapureihin. Asiaan voi perehtyä myös Puukkoseuran sivuilla olevalla suomalaisia puukkoja käsittelevällä palstalla. Puukkomallit edustavat oman seutunsa mallistoa, mutta ne kaikki ovat maamme perusmallistoa, jonka yhteisenä tunnusmerkkinä on pystypäinen suoraselkäisyys. Poikkeuksena on kuitenkin ruotsinkelisen rannikkoalueen puukko, joka on saanut vaikutteensa pohjanlahden takaa ja on tullut meille jäädäkseen. Olenkin ehdottanut tälle myöhemmin tulleelle mallille omaa sarjaansa kilpailuun, mutta se ei ole vielä saanut tarpeeksi kannatusta. Kannattaa muistaa myös, että nykyisin muotiin tullut

puskusauma ei ole koskaan kuulunut suomalaisen perinnepuukkojen tupen ompeluun, vaan se on tullut meille lännestä ja lähinnä Ruotsin kautta. Suomalaisen puukkomalliston ja sen perinteen ylläpitäminen on kuitenkin Puukkoseuran ja myös Fiskarsin kilpailun tärkein asia, jota pitää kunnioittaa ja vaalia. Suomen Puukkoseura on oivaltanut kuitenkin kansainvälisen toiminnan merkityksen, sillä kilpailun eräänä osana on myös ns. kansainvälinen sarja, johon voivat osallistua omilla malleillaan myös naapurimaittemme puukontekijät. Kilpailussa käydäänkin kovaa taistoa maittemme välillä ja mitalit vaeltavat lahden yli vuoroin sinne ja tänne.

Avoim, eli fantasiasarja

Avoinsarja on tarkoitettu rakentajille, jotka saavat päähänsä uusia oivalluksia. Puukkojen muotokieli muuttuu ja kehittyy jatkuvasti. Kuitenkin pitää muistaa oma ainutlaatuinen muotokielemme ja erottaa kilpailussa suomalaisuus muista kulttuureista. Sekakulttuuri pitää myös erottaa kilpailussa, jolloin esim. jos puukko edustaa jotakin maamme perinnemallia, niin myös tuppi on ommeltava perinteisellä tavalla. Eri asia on sitten puukot, jotka on valmistettu vain oman innovaation mukaan. Siinäpä jälleen tuomaristolle päänvaivaa ja pähkäilyä, jos puukko on muuten rakennettu hyvin. Puukkojen rakentajien pitäisikin tutustua maamme puukkokulttuuriin ja miettiä mitä ilmoittaa kilpailuun. Mielestäni hyvät uudet oivallukset kuuluvat avoimeen sarjaan ja vaikkapa heloitettulla tupella varustettu Tommi ei täytä perinnepuukon tunnusmerkkejä. Nykyisin kilpailussa voi osallistua jonkun muun tekemällä terällä vain Luokka 1:ssä ja avoimessa sarjassa. Tämä asia juontaa siitä, että meillä puukkosepäksi kutsutaan henkilöä, joka osaa valmistaa myös teränsä itse ja valmistaa koko puukon tuppineen loppuun asti. En malta olla kommentoimatta puukonkasaajia, jotka ostavat terät jostakin, helat toisesta paikasta, kaiverrukset tekee joku muu ja sitten kasaaja venyttelee henskeleitään puukkoseppänä. Harrastus on ihan kannatettavaa, mutta se ei täytä suomalaisen puukkoseppän tunnusmerkkejä. Avoimeen sarjaan toivotaan innovaatioita, koska kyseessä on avoim, eli toisella nimellä ”fantasia” sarja. Aikoinaan, eli toistakymmentä vuotta sitten sarjaan tulikin mitä ihmeellisimpiä tuotoksia ja niitä olisi mukava ottaa vastaan edelleenkin.

Käyttöpuukkosarja

Käyttöpuukko on moni-ilmeinen kapistus. Kilpailun alkuaikoina sarjaan tarjottiin, jos jonkinlaista kurasta ja mikä ettei. Jokainen tekee puukkonsa oman ajatuksensa mukaan ja tekee sillä ne työt mitä pitää, mutta me tuomarit ajattelimme sen olevan tasapainoisen ja tyylikkään suomalaisen työpuukon. Joskus tuli eteen pieniä ongelmia, kun piti ratkaista paremmuus näiden kurasten kesken. Heti alussa kilpailuun alkoi virrata Kainuusta sulavalinjaisia Tommeja, joita ei voitu ohittaa helposti. Monesti nuo mallit ovatkin päässeet palkinnoille ja puukkoseppän seinää koristaa kunniakirja Fiskarsin kilpailun mitalisijasta, tai kunniamaininnasta. Kilpailun merkitys huomattiin puukkoja työkseen tekevien seppien taholla ja erilaisia puukkoja ilmaantui näyttille. Palautekaavakkeen käyttöön otto toi uutta näkemystä kilpailuun ja pian alkoi tulla tyylikkäitä käyttöpuukkoja, joiden linjakkuus sai

ihastelua osakseen ja tupen nyylauksessa oli niukka koristelu pian tavallista entisen joka paikan kruusauksen sijaan. Käyttöpuukot on aina myös koeveistetty, sillä suomalaisen työhön tarkoitettun puukon on pystyttävä kovaankin puuhun terän murtumatta, tai sen kääntymättä ”rullalle”. Monta kertaa onkin jo valmiiksi katsottu puukkojen järjestys mennyt uusiksi, kun veistokoe oli tehty. Koe tehdään tavallisesti koivuiseen palikkaan ja puukoilla vuollaan reilua lastua puusta, jolloin voidaan todeta terän toiminta. Hyvänä vihjeenä valmistajille on puukon kokeilu johonkin sarviaineeseen. Monet puukkoja valmistavat nakertavat hirven sarvea juuri valmistuneella terällä ja jos se ei lohkea tai käännä kaksinkerroin, niin terä yleensä täyttää vaatimukset ja karkaisu, sekä päästö ovat menneet kohdalleen.

Metsästyspuukko ja -veitsisarja

Metsästyspuukko on meillä aika erikoinen kapine. Jos meillä otetaan läpileikkaus metsästä harrastavien ihmisten puukoista, niin suurin osa niistä on ainakin oman pitkällisen kokemukseni mukaan tavallisia suomalaisia puukkoja. Vain harvoin hirveä nylkevällä kaverilla on työssään jokin erikoinen tarkoitukseen tehty erikoispuukko. Tämä sarja onkin pidetty mukana siksi, että maahamme saataisiin vihdoinkin luotua oma ja meille sopiva puukkomalli, tai mallit, jotka voidaan mieltää Suomalaiseksi metsästyspuukoksi. Kilpailuun on vuosien varrella tullut monenlaisia kuraksia, mutta yleensä ne ovat tavallisia ”hirvimiesten” käyttämiä puukkomalleja. Metsästys on meillä varsin monipuolista. Joku harrastaa jäniksen ajoa, toinen vain linnustusta ja suurin osa varmaan hirven, valkohäntäkauriin ja muiden suurempien otusten jahtaamista. Onkin vaikeaa puukonrakennuskilpailussa päätellä mihin tarkoitukseen puukko on ajateltu. Mielestäni kilpailijan tulisikin ilmoittaa osallistuessaan minkä otuksen käsittelyyn puukko on tarkoitettu, jotta tuomaristo osaisi ajatella asiaa oikealta kantilta. Kokemukseni mukaan meillä mielletään tämä vähän ”ronskimpi” metsästyspuukko puolipontiseksi, mutta silti suoraselkäksi ja ryhdikkääksi suomalaisiseksi puukoksi, jonka terä on tavallisesta veistopuukosta eroava. Terällä pitää pystyä nylkemään otusta, jolloin terän muodon ja teroituksen kulman on oltava siihen sopiva ja samalla sillä pitäisi pystyä tekemään yleisimmät lihan paloittelussa tarvittavat työt vaikkapa hirven ruhon käsittelyssä, vaikkakin paloittelupaikalla viuhuvat tavallisesti pitkäteräiset lihaveitset.

Metsästyspuukko ja metsästysveitsi ovat termejä, jotka saavat aikaan kiivasta keskustelua alan piireissä. Mikä erottaa puukon veitsestä? Oman käsitykseni mukaan niillä on vain selkeä teräkulman ero. Kapineen profiili voi olla minkälainen tahansa, mutta vaikkapa keittiössä käytettävät teräkalut ovat veitsiä pienen teräkulmansa vuoksi ja puukoissa se on paljon suurempi.

Perinne ja -maakuntapuukkosarja

Suomalainen perinne ja maakuntapuukko on erittäin selvä sarjajako. Näitä puukkomalleja on putkahdellut esille myös monia todella vanhoja, kun olen pitänyt lukuisia kursseja joka puolella maata. Jokainen harrastaja tuntee yleisimmät Kauhavan, Härmän, Rautalammin, Vöyrin, Kainuun ja Saamen alueen puukot. Sarja onkin tarkoitettu näiden

puukkojen harrastajille, mutta myös pienten alueiden malleja kaivataan kilpailuun. Sellaisia olisivat mm. Kokemäen, Kalajokilaakson, Tuorlaisen, Jalasjärven, ym. muiden pienien alueiden omat puukot. Osallistujan on ehdottomasi kerrottava lähetteessä, mistä puukosta on kysymys, koska ne ovat useimmille outoja kapistuksia. Tämä osallistuminen rikastaisi maamme puukkokulttuuria myös suuren yleisön osalta ja antaisi tietoa maamme puukkokulttuurin moninaisuudesta. Samalla olisi hyvä laittaa yleisöä varten puukon kannikkeeseen pieni lappunen, jossa kerrotaan minkä paikkakunnan puukosta on kysymys.

Koru- ja miatyryripuukkosarja

Koru ja miniatyyripuukot edustavat omaa erikoista aluettaan maamme puukkojen joukossa. Aino puukko Kauhavalla ennen sotia aloitti tavallaan tämän harrastuksen, mutta niitä on valmistettu kuitenkin jo paljon aikaisemminkin. Korulla ymmärretään tavallisesti melko pientä esinettä, jota voidaan kantaa vaatteessa tai myös usein naisilla korvissa, sekä kaulassa riipuksena. Miniatyyripuukko voi piileskellä miespuolisella liivintaskussa tai housuntaskussa jokapäiväisenä työkaluna, eli Naperona. Kilpailun alkutaipaleella sarjaan tulikin upeita pieniä puukkoja, mutta pian ne suurenivat ja sarjaan ilmoitettiin upeasti koristeltuja maakuntapuukkoja. Onkin vaikeaa vetää rajaa sorkkoupotetun, vaikkapa kauhavalaisen puukon ja pienen korunomaisen työn välillä. Kutsutaanhan näitä upeita maakuntapuukkoja myös korupuukoiksi, mutta mielestäni ne kuuluisivat kuitenkin selkeästi maakuntapuukkojen sarjaan. Kuitenkin kilpailuun haluttaisiin luomuksia, jotka olisivat pieniä puukkoja, mutta toteutettuja korun ajatuksella. Miniatyyripuukko on usein kuitenkin myös korupuukko, jollainen oli myös aikoinaan herrojen sikarien pään katkaisuun tarkoitettu liivintaskupuukko.

Nuorten sarja

Nuorten sarja on otettu mukaan siksi, että puukkojen valmistuksen innostus ja taito siirtyisi myös tuleville sukupolville. Sarjassa onkin palkittu muutamia taitavia osallistujia myös pienellä rahapalkinnolla, joka otetaan Puukkoseuran tarkoitusta varten perustamasta rahastosta. Tietysti töissä näkyy opettajan antaman opin jälki, mutta kuitenkin kilpailuun ilmoitettuja puukkoja tarkastellessa voi olla varma tekijän omasta osaamisesta ja hänen kättensä töistä. Tähän sarjaan pitäisikin saada lisää osallistujia rikastuttamaan tulevan sukupolven osalta kilpailua. Nuoreksi katsotaan kilpailija, joka ei ole täyttänyt 18 vuotta ennen kilpailupäivää. Nuorikin kilpailija voi tietysti osallistua mihin sarjaan tahansa kyseisen sarjan ehdoilla.

Naisten sarja

Puukonteko ja takominen on tavallisesti mielletty vain karvaisten urosten hommaksi, mutta nykyisin takomatyöt onnistuvat erittäin hyvin myös naisilta. Satoja kursseja pitäessäni olen pannut merkille naisten osaamisen tällä alalla. Terän takominen ei ole voimalaji, vaan taitolaji ja sen huomaa helposti, kun aluksi on annettu oikeat ohjeet takomisen alkeista.

Naisilla on ”pitkä pinna” ja se tulee selvästi esille puukon valmistuksen aikana. Vuosien varrella kilpailuun onkin saapunut muutamia kymmeniä naisten sarjaan ilmoitettuja puukkoja. Niitä vain kaivattaisiin lisää, sillä ainakin omilla kursseillani on ollut hyvän käden taidon omaavia naisia, mutta kun kilpailuun osallistumista yrittää ehdottaa, niin rima tuntuu olevan kovasti korkealla. Usein tuo rima kuitenkin laskeutuu, jos opettaja osaa antaa oikeaa opetusta ja elää kurssilaisen mukana koko prosessin ajan, jolloin tieto ja taito jää tekijälle seuraavia haasteita varten. Naiset voivat osallistua tietysti myös muihin sarjoihin niiden ehdoilla.

KELPAAKO KURSSILLA VALMISTETTU PUUKKO KILPAILUUN?

Usein kysytään sitä, että voiko kilpailuun osallistua kursseilla valmistetulla puukolla. Ohjenuoraksi on nykyisin otettu, että voi osallistua, jos koko työn on valmistanut kurssilainen ja opettaja ei ole puuttanut asiaan muuten kuin opettamalla ja neuvomalla. Opettajan puuttuminen työn tekemiseen vaikkapa terää hiomalla, tai muilla toimenpiteillä estää kilpailuun osallistumisen. Työn on synnyttävä kokonaan osallistujan omista käsistä.

UUTUUTENA PUUKONKERÄILIJÖIDEN KOKOELMAKILPAILU

Uutena lajina Fiskarsin puukkopäiville 2010 on ideoitu puukkojen keräilijöille tarkoitettu kokoelmakilpailu. Kilpailuun voi osallistua kokoelmalla, jossa on enintään 10 puukkoa. Puukkojen määrä ei ratkaise, vaan niiden tulee edustaa tiettyä kokonaisuutta ja historiallista ajanjaksoa vaikkapa mallista, tekijästä, tai paikkakunnasta. Kokoelmaa voi tehostaa sopivilla teksteillä ja tiedolla, sekä siihen saa halutessaan laittaa keräilijän nimen ja yhteystiedot. Vitriinin pitää olla lasilla peitetty ja lukittu. Vitriinin pituus saa olla maksimissaan 100 cm ja leveyttä noin 30 cm. Kokoelmalla pitää olla osallistujan oma vakuutus sitä haluttaessa. Kilpailuun pitää ilmoittautua Puukkopäivien alkaessa lauantaina 22.5.2010, kello 10.30 mennessä, jolloin vitriinit laitetaan niille varattuun paikkaan yleisön nähtäville.

©copyright Taisto Kuortti

Dokumentti julkaistu 11.3.2010 Suomen Puukkoseuran verkkosivuilla (www.puukkoseura.fi)